

LA CIUTAT DE LES BOMBES

PETITA HISTÒRIA DE LA BOMBA PRAT DURANT ELS ANYS DEL FRANQUISME

CARLES TOSSES

Aquest és el problema del caràcter en el capitalisme modern. Hi ha història però no hi ha una narrativa compartida de dificultat, i, per

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Revistes Catalanes amb Accés Obert

Badalona era coneguda durant l'època de la seva primera industrialització, aquella que podem incloure entre la segona meitat del segle XIX i el primer terç del XX, com una ciutat en què es produïa de tot: tèxtil, metall, automoció, químiques, alimentació, alcohols. En aquest article ens centrarem en alguns aspectes de la industrialització del segle XX, però, sobretot, en l'etapa de la industrialització de la postguerra. I ho farem en una branca prou important: la mecànica. Dins del ram de la mecànica, les bombes eren el que en podríem dir un capítol a part.

Hi havia, en el primer terç del segle XX, dues grans empreses dedicades a la fabricació de bombes hidràuliques, fetes per a l'elevació d'aigua o altres líquids, que funcionaven amb motors elèctrics i de benzina.

Originàriament, però, les bombes funcionaven amb benzina. L'evolució tècnica de les bombes durant el període dels anys cinquanta i seixanta fou considerable i és de llavors que podem parlar d'una tecnologia que utilitzava més les fonts elèctriques, amb un rotor, més que no pas la benzina.

Durant els anys cinquanta i seixanta les bombes de fàbrica sortien elaborades amb un motor elèctric de 125 o 220 volts, si bé el client les podia transformar per treballar amb motor de benzina. N'hi havia de centrífugues i d'autoaspirants o rotatives. Les centrífugues anaven amb uns nervis, aspiraven l'aigua pel defora i l'expulsaven des de dins. Anaven amb una vàlvula que permetia l'encebament de la bomba, i la seva finalitat era, majorment, industrial, ja que disposaven de més cabdal d'aigua. La vàlvula era important, ja que un defecte en l'ajustament de tancar el pas, i el fet que no encebés correctament, obligava, per exemple, a reparar-la, fer-la ascendir d'un pou, canviar-la, amb la consegüent pèrdua de temps... Les bombes rotatives tenien una funció més domèstica i s'utilitzaven força en les cases per a pous i diversos menesters.

Dins d'aquest marc de la indústria badalonina, que va expandir-se considerablement durant el primer terç del segle XX gràcies a la prosperitat econòmica industrial de Catalunya i al creixement demogràfic, té lloc el naixement de la Bomba Prat el 1900. Una segona etapa de creixement tingué lloc durant els anys seixanta, quan començà la gran expansió i el desen-

volupament frenètic de la societat, amb el *baby boom* i l'arribada ingent de masses migratòries.

La Bomba Prat va néixer, doncs, a començaments del segle, fruit de la demanda que hi havia de bombes per al treball industrial. Tenia el local al carrer de Guifré. La Bomba Bloc, en canvi, va néixer de la mateixa Bomba Prat com una escissió i va tenir el local al carrer de Sant Bru. Però, de fet, no és clar que la Bomba Bloc sortís d'una escissió. Potser l'origen de la fabricació de les bombes estigué en un viatge que feren a l'estranger els antics propietaris d'un taller que compartien dos socis. Tanmateix, aquesta no és una qüestió important. En aquest viatge, els dos socis veieren aquestes bombes i les afusellaren. De tornada, els dos socis es dividiren la producció de bombes i d'aquí nasqueren la Bomba Prat i la Bomba Bloc. El desenvolupament industrial sempre ha estat així: observar què fan els països industrialitzats més avançats i tractar d'emular-ho. Els japoneses han aixecat bona part del seu imperi industrial amb aquest mètode de plagi i perfeccionament: copiant el que fan els de fora i millorant-ne la producció i el rendiment. En tot cas, és sabut que l'espionatge industrial sempre ha rendit molts de beneficis, i s'ha cobrat uns quants morts.

La gran diferència entre ambdues fabricacions era que la Bomba Bloc utilitzava engreixador a la vàlvula, que anava enroscada, a fi i efecte de millorar-ne el funcionament, mentre que la Bomba Prat no el requeria, el greix, ja que no es considerava necessari per al bon funcionament. Tènicament hauríem de fer constar que la Bomba Prat, en la construcció de les bombes rotatives ajustades tenia un sistema de paletes de pas d'aire millor que el de la competència. Malgrat la competència natural de dues empreses que fabriquen el mateix tipus de producte, la gran demanda de bombes permetia la coexistència d'ambdues.

Altrament, hom pensa que aquest invent del greix a la vàlvula fou creat per tal que les dues bombes no fossin massa iguals i per evitar problemes de còpies de patents, etc. El fet és que la Bomba Bloc fou creada pel senyor Bloc. A la Bomba Bloc tot era de ferro colat, mentre que a la Bomba Prat hi havia materials no fèrrics (zinc, alumini). Les carcasses eren d'alumini i semblaven menys pesades. Tant la Bomba Prat com la Bomba Bloc reberen premis per la seva qualitat, alguns d'ells durant l'exposició del 1929.

Al costat d'aquestes dues empreses hi havia la Bomba Berta, la Bomba Sagi i la Bomba Grivé, situada aquesta al carrer de Sagunt. Evidentment que podia haver-hi altres tallers de bombes més petits, però cap altra empresa feia una producció de 1.000 bombes al mes com la que feia la Bomba Prat.

La Bomba Bloc va anar morint sola. Va anar perdent comandes a causa de la manca de renovació tècnica i de maquinària. Hem de pensar que en aquests anys no es coneixia res de què era la investigació i el desenvolupament sostingut (I + D).

Així, doncs, durant l'època dels anys cinquanta i seixanta la Bomba Prat va arribar a tenir pel voltant de 200 persones treballant-hi. Fundada originàriament pel senyor Prat, l'empresa fou continuada pels fills: Francesc, Joaquim i Avel·lí, que en els anys cinquanta acomplien els càrrecs de director general, d'administració i de fabricació. Després vingueren els fills d'aquests senyors, fins que l'empresa s'extingí per causes molt diverses i que no es poden concretar en cap de particular.

Així, podem dir que la Bomba Prat segueix força bé l'estructura de naixement, creixement i defunció d'una empresa en tres o quatre generacions: l'avi la funda, li dóna prestigi i solera, els fills l'expandeixen, la mantenen i comencen a

burocratitzar-la, i, finalment, els néts han d'assistir a la desaparició, conseqüència i fruit d'uns temps que no perdonen. En fi, totes les coses tenen un principi i un final i a cadascú li toca jugar el paper que li toca.

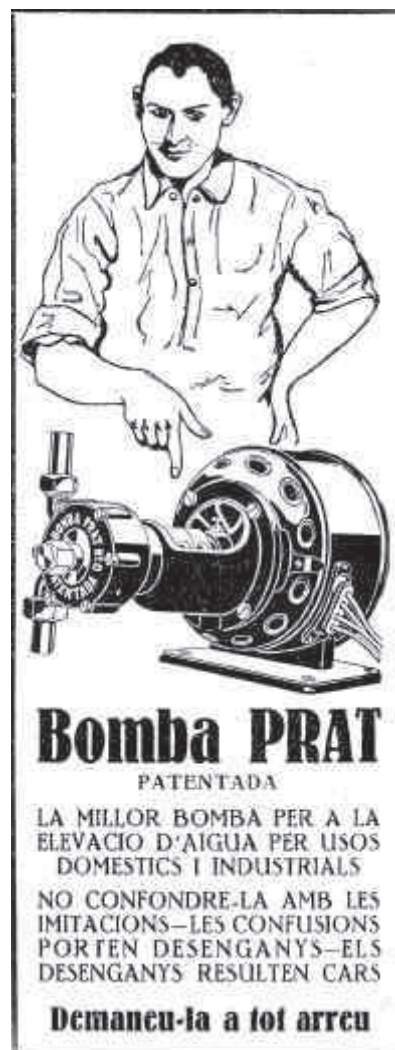
Però el que creiem important retenir és que la Bomba Prat fou un model de petita i mitjana empresa catalana (PYME) en una època en què aquest tipus d'empresa era força freqüent al país. És més, el creixement industrial de Catalunya s'ha fet a partir de les PYMES i els petits tallerets.

CAUSES DE LA DEFUNCIÓ

Quines foren les causes per les quals la Bomba Prat va desaparèixer? Com moltes altres empreses, sobretot les relacionades amb la mecànica i el metall, la Bomba Prat va haver d'enfrontar-se a una crua competència exterior. Però una de les raons de fons perquè l'empresa fes fallida va ser el dèficit que arrossegava, fruit d'un càlcul erroni en la demanda de bombes per part del mercat. Això és força freqüent perquè el mercat, en moments de canvis estructurals, és força imprevisible.

En un principi a l'empresa es fabricaven, posem per cas, 1.000 bombes cada mes per a una demanda de 1.500. Sempre hi havia un encàrrec de bombes pendent de servir. Aquest decalatge va fer que els cervells de l'empresa pensessin en una ampliació de local, nous automatitzats, maquinària nova, renovació de tecnologies... L'empresa va fer una gran inversió econòmica i financera, perquè se suposava un gran augment de producció de bombes i la venda corresponent.

Però, com passa molt sovint, les operacions calculades sobre el paper no són les mateixes que acompanyen els fets, car, com ja hem dit, el mercat es comporta de manera imprevista moltes

Bomba PRAT
PATENTADA
LA MILLOR BOMBA PER A LA
ELEVACIO D'AIGUA PER USOS
DOMESTICS I INDUSTRIALS
NO CONFONDRE-LA AMB LES
IMITACIONS-LES CONFUSIONS
PORTEN DESENGANYYS-ELS
DESENGANYYS RESULTEN CARS
Demaneu-la a tot arreu

1. Anunci que la Bomba Prat publicava en *El Eco de Badalona* als anys vint.

2. Anunci de la Bomba Prat aparegut en diverses dates en *El Eco de Badalona* de l'any 1929.

vegades, i el que en principi es creia que havia de ser un cost d'instal·lació en un nou local va resultar que n'era un altre. A més, l'empresa sí que va produir un gran nombre de bombes, però no les va poder vendre, fins al punt que va emmagatzemar un gran estoc d'unitats (en canvi, avui dia les empreses no tenen estocs). Diguem-ne que hi havia una saturació del mercat.

La manca de vendes no va permetre d'eixugar el dèficit financer i els números vermells que s'arrossegaven no van desaparèixer. A més, caldria afegir-hi que un cap de vendes de l'empresa va començar a vendre bombes pel seu compte, produïdes a Itàlia, utilitzant l'organització i la xarxa clientelar de l'empresa. Aquest és també un fet molt sovintejat en la pràctica empresarial, que permet que uns s'arruïnin o d'altres s'enriqueixin. Així, el qui havia de vendre les bombes de l'empresa resulta que venia les de la competència, i a les diferents delegacions que tenia Bomba Prat (Sevilla, Bilbao, Madrid, la Corunya, València i d'altres) arribaven sempre les bombes italianes abans que les catalanes. Els italians han servit sempre bons productes, amb dissenys molts enginyosos i de gran impacte. I cada bomba que venia la competència era una bomba que deixava de vendre la Bomba Prat. És cert que una xarxa clientelar no s'arrenca així com així, però en aquest cas es tractava dels mateixos venedors: el cap de tots els venedors articulava el salt, amb les estructures i les oficines de la Bomba Prat. Evidentment, quan van adonar-se'n el van acomiadar, però ja era tard per reparar el dany. Altrament, quan cau una empresa de certa envergadura és per un cúmul de factors, i en el cas de la Bomba Prat hi havia el de la venda insuficient de productes.

Els problemes van començar a partir de la mort de Francesc Prat, fet que va coincidir amb l'ensulsiada del franquisme. Aleshores s'introduïren nous mètodes. Hom incorpora sistemes de

treball nou, amb la falsa creença que tot el que és nou és bo i tot l'antic és dolent. Anaren a les primes individuals i als sistemes de cronometratges, els quals, per damunt de tot, feren molt de mal a les necessàries relacions de cooperació i ajuda en qualsevol empresa. Cadascú sols es cuidava d'ell mateix i aleshores tot se'n va anar en orris. El nou esperit empresarial introduït pels nous directors no s'adeia amb l'estructura de l'empresa.

Una altra de les raons que dificultaren la continuïtat de l'empresa fou que aquesta tenia repartits molts préstecs en diferents organismes bancaris, i aquesta parcel·lació dels préstecs impedí portar a terme una política d'ajuts bancaris homogenis que pal·liés els dèficits existents. Quan una empresa deu una quantitat petita de diners al banc, aquest, en casos de dificultats de pagament de l'empresa, la colla. En canvi, quan una empresa deu molts milions a un banc o una caixa i té dificultats de pagament, el banc o la caixa faran el possible per salvar-la de la fallida, ja que amb la pèrdua de l'empresa, el banc hi perd molts milions. L'atomització dels préstecs no permeté portar una bona política de salvament. També fou perjudicial voler pagar tot seguit els préstecs, cosa que va descapitalitzar l'empresa.

L'empresa va tancar a finals dels setanta, entre el 1978 i el 1979. El clima no era gens favorable a la concòrdia laboral, ja que ens situem en un context polític i social molt conflictiu, el de la transició política: cau el règim franquista, Arias Navarro desapareix d'escena, Adolfo Suárez forma govern amb la UCD, i se signen els pactes de la Moncloa, de funesta memòria per al sindicalisme català, ja que donen un enorme poder als grans sindicats majoritaris com CCOO i UGT, de clara vocació estatal. En aquests pactes els dos macrosindicats (UGT i CCOO), talment dues multinacionals, es reparteixen les quotes de representació estatal. El

3. Fira de mostres de Barcelona (*Revista de Badalona* 19 de juny de 1943.).

sindicat CCOO era molt fort, amb un gran poder de convocatòria de vagues. A la contra, la direcció es dedicava a estripar colls. Es produí un expedient de regulació en què treballadors competents amb anys d'experiència eren acomiadats i d'altres de nouvinguts, sense experiència, es quedaven. Dins d'aquest context polític es produïren grans convulsions empresarials: som a l'època en què tanquen moltes empreses i Badalona sofreix una gran transformació econòmica que la mena a la desaparició del vell esquema industrial, i l'estructura antiga desapareix. D'aleshores ençà, de final dels setanta fins a l'actualitat, Badalona ha

vist reduïda la seva potència industrial sense que cap altre sector l'hagi enfortida econòmicament o industrialment.

El gran període de creixement productiu de la Bomba Prat, com el de moltes altres empreses, va ser en els anys cinquanta i seixanta. És el període de les grans demandes. Un cop acabada la Guerra Civil el 1939, la societat estava mancada de tot. Les empreses havien de treballar amb el que podien, amb sistemes rudimentaris de generació d'energia, com ara la burra. Aleshores, passada l'època dels racionaments, diríem, fou quan s'aconseguien primeres matèries i començà a activar-se la demanda. Mancava de tot i és el gran període de creixement de la ciutat durant el segle XX, al costat de l'altre gran període que són els anys del primer terç, tant des de l'aspecte econòmic com del demogràfic. (D'altra banda, Espanya no recuperà el mateix PIB que hi havia a la República fins a l'any 1953). La Bomba Prat, però, va ser pionera en abandonar el sistema d'abastament energètic dels embarrats, i posar a cada màquina el seu motor.

Aleshores, els torns, feses i altra maquinària funcionaven amb un embarrat. El funcionament de l'embarrat era un problema perquè resultava molt costós d'engegar: un seguit de rodes que s'havien de posar en circulació amb una pujada de corrent que consumia una enormitat. L'embarrat anava unit amb una politja als diferents torns. Quan la politja, composta per una goma i una grapa, es trencava, calia anar molt amb compte. Els torns tenien dues politges: la boja i l'efectiva. I quan l'electricitat desapareixia es posava a funcionar la burra.

CANVIS LABORALS I RITMES MODERNS

Durant aquesta dècada, em refereixo als anys cinquanta-seixanta, es produïren alguns canvis que són molt interessants d'apuntar. Antigament la gent treballava d'una manera molt diferent

d'ara. Es treballaven moltes més hores, i el treballador passava més temps a l'empresa que no a casa. Entre deu i dotze hores al dia. Encara que el ritme havia de ser, forçosament, menys estressant que el del treball actual. El treballador, d'altra banda, a diferència d'avui, es formava en una empresa i moltes vegades hi moria laboralment. Els canvis eren molt menys freqüents.

Evidentment l'estructura era molt mecànica. No existia l'automatització, ni un apartat d'I+D, però per treure al carrer la bomba autoaspirant hi dipositaren un any d'assaigs, pels volts del 1955. Un altre aspecte era que els treballadors es feien ells mateixos les eines, les forjaven, les passaven per la fornal i les trempaven, les havien d'esmolat, la qual cosa era més costosa que comprar-ne de bones al mercat. Cada operari tenia el seu calaix tancat amb clau amb les eines corresponents.

A la Bomba Prat treballaven unes onze hores diàries. Onze hores de treball en són moltes. El ritme de treball, llavors, era, ho hem dit ja, més lax: el cigarret, el cafè, el servei, el diari, la xerradeta, eren pràctiques sovintejades. I ho són avui encara en segons quins àmbits. Un dia el director va reunir tots els treballadors i els va dir:

«Mireu nois, estic convençut que les onze hores que passeu a fàbrica no rendiu enterament, al 100%, és a dir, que les onze hores no són onze hores. Però això que us dic no és un retret: jo, si estigués en un lloc així, com vosaltres, onze hores, també faria el mateix. Però us a proposaré una cosa: a partir del mes que ve farem un experiment. Treballarem només vuit hores, i us pagarem les onze, però amb la condició que s'ha de fer la producció de les onze. I si no acompliu amb la producció no us direm que per què no la feïeu abans la feina, ni us anirem al darrere. Si vosaltres feu la producció, l'empresa ja en surt guanyant, amb l'estalvi de moltes hores de llum, i

un consum energètic inútil que ara hi ha. I, a banda d'això, com que farem més producció vosaltres també us guanyareu millor la vida.» Evidentment, sempre surten els espavilats: que ja donem el màxim, que ja rendim al 100%...

El director va insistir: «sabem que no rendiu al màxim, i no us ho retreiem, perquè onze hores tancats fent la mateixa feina és prou difícil. Per tant, anem a fer vuit hores i a veure com surt».

En arribar al final del primer mes de l'experiment, no sols s'havia assolit la mateixa producció sinó que se n'havia fet més. A continuació el director va dir: «nois, això ha estat un èxit. A partir d'ara, tot el que feu de més us ho pagarem a raó de vuit hores normals i les extres corresponents. Verbigràcia, si abans fèiem 500 motors en vuit hores i ara en fem 1.000, doncs cobrarem com si haguéssim treballat setze hores, és a dir, el doble».

Aleshores, la direcció va proposar la jornada intensiva a l'estiu, de sis a dues, amb mitja hora per esmorzar i la tarda lliure. La tarda és per descansar. Encara que la tarda fou per treballar més horetes, en algun altre lloc, segons el treballador. És clar, tothom volia treballar a la Bomba Prat.

En fi, què va significar això? En primer lloc, això va significar que el treballador es va preocupar per la seva feina i pel rendiment de la feina. Es produïren modificacions de millora, d'aprofitament del temps.

Els treballadors van quedar satisfets de la bona pensada dels amos i els van fer un homenatge: van dir que un dissabte al matí no s'hauria de treballar. Els treballadors van reunir els amos i els van fer una celebració amb vermut, amb rams de flors per a les senyores, regals... I els amos, emocionats, van dir: «doncs mireu, cada any per aquesta data us portarem a

4. Anunci aparegut el dia 24 de desembre de 1941 en *Revista de Badalona*.

dinar amb les vostres respectives mullers». I la Bomba Prat portà els treballadors a Montserrat, i a can Ramonet, i a les

Set Portes, al Guria, i al restaurant Los Tres Molinos, de la Diagonal. En la *Revista de Badalona* (6 d'abril de 1957) s'explica un acte d'homenatge dels treballadors als empresaris que era una mostra per celebrar la bona harmonia laboral dins de l'empresa. Els empresaris van decidir organitzar un viatge a Montserrat l'any següent, i això es convertí en un costum que es prolongà durant sis anys seguits. Amb autocars s'organitzaven uns viatges a Montserrat, on es dinava i es tornava cap a casa. Foren uns anys molt bonics i fermes, d'un ambient positiu dins de l'empresa i entre els treballadors.

Evidentment, els qui continuaren no eren conscients d'aquest ambient. És una cosa perfectament natural. Les experiències dels uns no serveixen per als altres. Endemés, quan hom és jove vol menjar-se el món, i si això és bo pel que té d'empeny, és dolent perquè no es valora el que hi ha de positiu i de feina feta. I això fou el que va passar a la Bomba Prat: entraren nous directius, disposats a menjar-se el món i ensorraren l'empresa. Idees noves, renovadores, i amics dels nouvinguts, i amics dels amics...

És clar: si hi ha una estructura muntada, aquella estructura no es pot desmuntar. Les coses són així: desmuntar l'estructura a partir de la qual funciona una cosa, com ara una empresa, suposa moltes vegades ensorrar l'empresa. Si la trenques, l'estructura, s'espantilla tot: la gent treballa a desgana, no es rendeix prou, es paguen baixes i més baixes, no es factura perquè el producte no està ben fet, ni es treballa prou. Si no es factura prou es comença a vendre car i encara es ven menys, o es ven barat i no hi ha guanys. Els balanços no surten bé i comencen a treure el cap els números vermells.

Cal afegir que quan desapareix l'ambient de col·laboració i de companyerisme es comença a trencar tot: cadascú va a la seva i això és el començament de la discòrdia.

La Bomba Prat va recollir durant un temps aquest ambient positiu i de concòrdia que hem esmentat abans, i no sols la Bomba Prat sinó també altres empreses. Fou un ambient magnífic, que coincidí, no per casualitat, amb l'explosió econòmica del país i la prosperitat material. Malgrat que hi havia una dictadura, o potser per aquesta raó, el país tirava bé econòmicament: la cohesió social era bona i es rendia. Fou l'època en què aparegué el siscents.

És exemplar el següent cas: un amic meu era comercial i anava a cobrar a un taller de fabricació de decolletatge (cargols, femelles...). Em deia que cada cop que hi entrava s'embrutava, es tacava els pantalons amb alguna eina o màquina o s'esgarrinxava la camisa: arribar fins al despatxet era una odissea, un laberint de ferrots, filferros, barres greixoses i bidonets lliscosos. No hi havia manera de no sortir-ne sense embrutar-se. Però a final de mes, sempre es cobrava. Un dia va anar al taller i li van dir que s'havien traslladat a un polígon proper. L'amo del taller va decidir comprar una gran nau amb una fatxada preciosa i unes portes blindades, totes automatitzades. Tot molt impressionant. El despatx era pur luxe: un palauet amb televisió, ràdio, nevera, sofàs, etc. Tot a l'últim crit. Però, em va dir aquest amic meu, «ja no vam cobrar més». Finalment, l'empresa on anava a cobrar va tornar al mateix lloc on era abans. Els amos van tornar a l'estructura de l'antic talleret i va tornar a cobrar. Els cobradors tornaren a respirar tranquils.

AJUTS I CANVIS. SISTEMES DE TREBALL

Malgrat tots aquests canvis laborals, de caràcter interior, de llavis endins de l'empresa, hi havia, durant el franquisme, un sindicat vertical, la CNS, totalment vinculat a la política del franquisme, absolutament corrupte, en la mesura que era corrupta la política de la dictadura. El sindicalisme, per tant, no existia.

Hi havia un sindicat català, clandestí, evidentment, el SOC, però que tenia poca incidència, ja que no tenia marge de maniobra, i fins més tard, no aparegueren CCOO i UGT, les quals protagonitzarien els canvis sindicals.

El veritable recurs que tenia l'empresa per defensar els interessos dels treballadors era una mena d'associació interna que permetia que els treballadors, quan queien malalts, poguessin cobrar la integritat del sou. Aleshores, en aquella època, no hem d'oblidar-ho, es treballava per poder menjar, i tots els privilegis materials que coneixem avui, tots els avantatges lucratis, lúdics, que ens reporten menys beneficis que ens pensem (la televisió, el xalet, els automòbils, els mòbils, el joc, etc.) no existien. Es treballava per a la manutenció de la família i, per regla general, ningú no anava fora durant les vacances. Senzillament, no existien.

Segons el sistema laboral del franquisme, quan el treballador es posava malalt, no cobrava la integritat del sou. Li restaven el 20 o el 25 %. El que el treballador tenia declarat que guanyava era inferior al que guanyava realment. En conseqüència, quan es posava malalt, guanyava menys del que guanyava. La Bomba Prat, però, tenia una mena d'associació, dipositària dels diners que setmanalment o mensualment hi anaven posant els mateixos treballadors, que els permetia de cobrar la integritat del sou quan emmalaltien. Però aquest ajut compensatori era particular de la Bomba Prat, mentre que a la majoria d'empreses això no passava. Aquest tipus d'associacions i d'ajuts interns solament eren possibles perquè hi havia acord entre els treballadors i l'empresari, dins d'un marc social, a l'interior de l'empresa, de concòrdia i bon enteniment. Aquest acord, evidentment, estava fora del règim habitual de la política social franquista i anava més enllà de la paperassa i la burocràcia que molt sovint tot ho emmerda.

5. Cartell de Bomba Prat

Més enllà dels càrrecs, que molt sovint, per no dir sempre, són demores i tergiversacions. I és que la proliferació de pas-

sos intermitjos serveix per distorsionar: el que jo dic a Pere no és el mateix que el que Pere diu a Jaume, i el que Jaume diu a Joan no és el mateix que el que Pere ha dit a Jaume. D'aquesta manera un motlle de 35 de diàmetre per 6 d'alçada acaba convertint-se en un motlle de 6 de diàmetre per 35 d'alçada.

Treballadors i empresaris passaven moltes hores dins de l'empresa. Els lligams eren, per tant, molt estrets. I quan les persones porten molt de temps en un lloc i passen moltes hores compartint amistats, humors, odis i enveges, aleshores acaben per agafar afecte a aquell lloc. I quan hom agafa afecte a un lloc, un ambient, ja sigui un centre associatiu, una escola o una empresa, l'acaba estimant, perquè hi ha una cosa d'ell que pertany a aquell centre, escola o empresa. I quan el centre, escola o empresa desapareixen hi ha una part d'aquella persona que desapareix amb la desaparició del centre, escola o empresa. Això tan elemental és avui ignorat. La fluctuació, la mobilitat constant de treballs i llocs sense solta ni volta, sols per la pura recerca lucrativa, és un bon símptoma del desballestament que el capital practica avui a la perfecció.

La Bomba Prat era una PYME modèlica. Aleshores no hi havia càrrecs. L'estructura era jeràrquica, però la piràmide de la jerarquia era equilàtera, plana, i xata. I, sobretot, els lligams entre els empresaris, els encarregats i els treballadors eren uns lligams existents. No pas com avui, en què el treballador no coneix l'empresari, i els lligams son inexistents. A la Bomba Prat hi havia treballadors que es passaven la vida treballant a l'empresa, i que, per tant, li eren fidels, perquè la fidelitat és fruit de la reciprocitat i de la continuïtat. Apreciaven l'empresa, perquè sabien el cost que suposava aixecar-la i mantenir-la. I veien recompensats amb incentius personals els seus esforços. Avui dia, en canvi, la fidelitat no és valorada sinó quan s'admet

la complicitat i la transgressió moral la majoria de vegades. En les empreses actuals, dins del món de la globalització, tot aquest marc laboral positiu ha desaparegut. Els amos no coneixen els treballadors i prenen decisions que estan molt per damunt de les necessitats socials, humanes o de la dignitat d'un col·lectiu. És cert que sempre hi ha hagut treballadors disposats a fer-se els savis i a fer la revolució (sempre ha existit la figura del sindicalista revolucionari, vociferant, que pacta a la secretaria un conveni per a uns quants amb la patronal), i és cert, també, que sempre hi ha hagut empresaris disposats a carregar-se l'empresa (sempre ha existit la figura del gerent, talment una nova flamant adquisició, que en dos mesos posa l'empresa en números vermells). Però això existia dins d'un marc molt diferent de l'actual marc de la globalització. La globalització econòmica mundial dels darrers anys, que va prendre embranzida amb la caiguda del mur de Berlín el 1989, és la panacea de l'especulació laboral, de la mateixa manera que, com deia Oskar Lafontaine, la borsa és el casino modern dels rics nous. Tanmateix, com deia Sennett, no estem parlant de neoliberalisme sinó de noves formes de monopoli.

Una altra cosa positiva que caracteritzava la Bomba Prat i que la fa modèlica és que ella mateixa formava els treballadors. Hi entraven nois, d'aprenents, i aprenien l'ofici de mecànics, a portar un torn, una fresa o una màquina rectificadora. Es formaven com a treballadors qualificats a l'empresa. I, és clar, als aprenents els interessava aquesta qualificació laboral i a l'empresa l'interessava tenir gent ben formada. Avui dia, amb la contractació a precari, la manca de durada dels contractes i la precarietat generalitzada, no hi ha, per part de ningú, la possibilitat d'aprendre un ofici. Però això és precisament el que vol el capital, que la gent no aprengui l'ofici, perquè d'aquesta manera està més lligada a les tecnologies. Aquest esquema, però, es gira en contra del capital. Quan el treball no

és formatiu, aleshores tothom en surt perjudicat. més o menys tard, acabarà petant.

Quan no hi ha familiaritat entre treballadors i empresaris tot perilla. Un bell exemple és el que ha explicat Richard Sennett en el llibre *La corrosión del carácter*.

Tot aquest seguit de fenòmens ens porten a reflexionar profundament. Més enllà de les estructures polítiques, de l'existència d'una república o d'una dictadura, hi ha un flux soterrat, un sistema social que funciona, amb els seus vaivens, i que és independent de la superestructura política. És la teoria de Marx: l'estructura política és independent de l'estructura economicosocial, funciona com una superestructura.

D'aquesta manera, podem trobar-nos amb la paradoxa que sota el franquisme, un sistema polític coercitiu i privatiu de les llibertats, el treballador tenia uns drets (el contracte fix) que avui, sota la democràcia, ha vist com li eren arravatats, en un sistema polític democràtic, que *a priori* hauria de ser defensor de les llibertats i de les igualtats socials. I no és poc. *Last but not least*, el sistema laboral de precarietat entre els treballadors aplicat amb el vistiplau dels socialistes durant els anys noranta, no té res a envejar a la cruessa dels països més liberals. La lectura dels fets, per tant, no és tan senzilla com es vol fer veure des de determinades instàncies que moltes vegades solament dissimulen interessos personals.

Badalona, hivern 2000

Nota:

1. Vull agrair la informació facilitada pel senyor Francesc Aragonès Armenougou i el senyor Joaquim Mateu, i sobretot l'afable diàleg que m'oferiren per a la posterior redacció d'aquest article, els possibles desencerts del qual són únicament meus.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA:

CARRERAS, Albert. «La producción industrial española, 1842-1981: construcción de un índice anual», dins *Revista de Historia Económica*, n. 1, any II, 1984, p. 127-157; «Un nuevo índice de la producción industrial española: 1831-1980», dins *Papeles de economía española*, n. 20, 1984, p. 112-113.

FONTANA LÁZARO, Josep. «Comercio colonial e industrialización: una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña», dins *Primer coloquio de Historia Económica de España (Barcelona, maig, 1972)*, dins NADAL, J. i TORTELLA (eds.) *Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*, Ariel, Barcelona, 1975.

NADAL, Jordi. *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*. Ariel, 1975.

NADAL, Jordi; CARRERAS, Albert; SUDRIÀ, Carles (compiladores). *La economía española en el siglo XX, Una perspectiva histórica*. Ariel, 1987; José Luis García Delgado, «La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo», pp. 164-189.

SENNETT, Richard. *La corrosión del carácter, Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*, Anagrama, 2000; *The corrosion of character*. Norton, 1998.

La idea de fons de Sennett és que el deteriorament de les relacions del treball i la destrucció del treball fix, entre altres coses, destrueix també la part afable del caràcter. Sennett posa l'exemple dels informàtics de la potentíssima IBM, que vivien amb feina fixa, els quals veieren com passaren, fruit del nou capitalisme, al treball de precarietat i a la pèrdua del treball. Sennett arriba a la

conclusió que la inestabilitat, que s'ha convertit en quelcom normal, afecta el nostre caràcter i la nostra concepció del món.

TORTELLA, G. *Los orígenes del capitalismo en España. Banca, industria y ferrocarriles en el siglo XIX*. Madrid: Tecnos, 1973.

VICENS VIVES, J. «La industrialización y el desarrollo económico de España de 1800 a 19361», dins *Coyuntura económica y reformismo burgués y otros estudios de historia de España*, nota preliminar i selecció de textos de Josep Fontana, Barcelona, 1969.